

Теми для самостійного опрацювання

1. Латинська мова на теренах України.
2. Доля латинської мови в добу Середньовіччя.
3. Українські латиномовні письменники.
4. Античні сюжети в українській літературі.
5. Історія латинського письма.
6. Поділ слів на склади.
7. Граматичні категорії дієслова.
8. Словникова форма дієслова. Поділ на дієвідміни.
9. Наказовий спосіб. Заперечна форма наказового способу.
10. Майбутній час недоконаного виду активного і пасивного стану.
11. Дієслово *sum, fui, –, esse* в часах недоконаного виду.
12. Синтаксис пасивної конструкції. *Ablativus auctoris. Ablativus instrumenti*. Заміна активної конструкції на пасивною.
13. Граматичні категорії іменника.
14. Перша відміна. Винятки з правил про рід.
15. Перша відміна. Іменники грецького походження.
16. Словотворчі суфікси іменників першої відміни.
17. Друга відміна іменників. Винятки із правил про рід.
18. Друга відміна. Особливості утворення кличного відмінка.
19. Друга відміна. Іменники грецького походження.
20. Словотворчі суфікси іменників другої відміни.
21. Узгодження прикметників з іменниками.
22. Займенникові прикметники.
23. Особові займенники. Присвійні займенники. Зворотний займенник.
24. Прийменники. Сполучники. Частки.
25. Синтаксис простого речення. Способи вираження підмета. Простий і складний присудок. Узгоджене і неузгоджене означення. Прямий і непрямий додаток. Способи вираження обставини. Способи вираження заперечення.
26. Третя відміна. Сигматичний і асигматичний номінатив.
27. Винятки з правил щодо роду іменників третьої відміни.
28. Особливості відмінювання іменників третьої відміни.
29. Словотворчі моделі іменників третьої відміни.
30. Словотворчі суфікси прикметників третьої відміни.
31. Дієприкметник теперішнього часу активного стану.
32. Особливості відмінювання іменників четвертої відміни.
33. Словотворчі моделі іменників четвертої відміни.
34. П'ята відміна. Словосполучення з іменниками *res i dies*.
35. Особливості утворення ступеневих форм прикметників на *-dicus, -ficus, -volus*.
36. Суплетивні ступені порівняння прикметників.
37. Неповні ступені порівняння прикметників.
38. Прислівники прийменникового походження.
39. Суплетивні ступені порівняння прислівників.
40. Вказівні займенники. Відносні займенники. Питальні займенники. Заперечні займенники.
41. Дієслово *sum, fui, –, esse* в часах доконаного виду.
42. Дієприкметник минулого часу пасивного стану.
43. Відкладні і напіввідкладні дієслова.
44. Дієслова складені з *esse*.
45. Неправильні дієслова *fero, eo, volo, nolo, edo*.
46. Дієслова з дефектною парадигмою. Безособові дієслова.
47. Іменні та дієслівні синтаксичні риси герундія, аналогічні форми в сучасних мовах. Аблатив герундія.

48. Безособові конструкції з герундивом.
49. Заміна герундія герундивом. Переклад герундивної конструкції українською мовою.
50. Розділові числівники. Прислівникові числівники.
51. Відмінювання кількісних числівників.
52. Римський календар.
53. Синтаксичні функції інфінітива. Часові значення інфінітива.
54. Синтаксична конструкція *Nominativus cum infinitivo*.
55. Синтаксична конструкція *Ablativus absolutus*.
56. Умовний спосіб: утворення часів, значення кон'юнктива в незалежних реченнях, вживання.
57. Непряме питання. Підрядні речення зі сполучником *ut*. Підрядні речення зі сполучником *cum*. Умовні періоди.
58. Основні віршовані розміри.
59. Студентський гімн "Gaudeamus".
60. Латинські прислів'я та крилаті вислови.

Індивідуальні завдання (реферати, доповіді, презентації)

1. Культурологічне значення латинської мови. (реферат/презентація)
2. Доля латинської мови в період Середньовіччя.
3. Латинська мова в мовно-культурному житті України.
4. Латинська мова і сучасність. (реферат/презентація)
5. Латинська мова та Інтернет.
6. Латинізми в сучасній суспільно-політичній термінології.
7. Латинізми в сучасній лінгвістичній термінології.
8. Роль латинської мови у формуванні сучасної термінології.
9. Структурні типи латинських запозичень в сучасній українській мові.
10. Суфікси латинського походження в сучасній українській мові.
11. Префікси латинського походження в сучасній українській мові.
12. Латинські запозичення в сучасній англійській мові.
13. Латинські запозичення в сучасній німецькій мові.
14. Латинські запозичення в сучасній французькій мові.
15. Одяг і мода у Давньому Римі. (реферат/презентація)
16. Здоров'я і медицина давніх римлян. (реферат/презентація)
17. Кухня та їжа давніх римлян.
18. Релігійне життя римлян.
19. Пам'ятки епохи Давнього Риму на території Європейських країн. (реферат/презентація)
20. Наукові відкриття стародавніх римлян. (реферат/презентація)
21. Римська спадщина в сучасному житті. (реферат/презентація)
22. Історія алфавітного письма.
23. Роль класичних мов у формуванні сучасної наукової термінології.
24. Латинська мова в офіційній символіці і гербах. (реферат/презентація)
25. Історія латинської фонетики. Традиції читання латинських текстів.
26. Латинська мова та Європейські університети.
27. Українська латиномовна література.
28. Роль класичних мов у західній та східній церковних традиціях.
29. Античні сюжети у творчості українських письменників.

SENTENTIAE

Verbum. Praesens indicativi activi

- ❖ Cogito, ergo sum. – Я мислю – отже, я існую.
- ❖ Cum tacent, clamant. – Коли мовчать, кричать.
- ❖ Damnant, quod intelligunt. – Засуджують те, чого не розуміють.
- ❖ Debes, ergo potes. – Ти мушиш, отже, можеш.
- ❖ Dicere non est facere. – Сказати – ще не означає зробити.
- ❖ Divide et impera. – Розділяй і пануй!
- ❖ Dum spiro, spero. – Доки живу – сподіваюсь.
- ❖ Errare humanum est. – Людині властиво помилятися.
- ❖ Festina lente. – Спіши поволі.
- ❖ Nota bene! (NB!) – Зверни увагу!
- ❖ Qui quaerit, reperit. – Хто шукає – знаходить.
- ❖ Quo vadis? – Куди прямуєш?
- ❖ Sapere aude! – Прагни до знань!
- ❖ Vade fortiter, vade feliciter. – Іди сміливо, іди щасливо.
- ❖ Vive valeque. – Прощавай і бувай здоровий.
- ❖ Vivere est cogitare. – Жити – це мислити.
- ❖ Vivere est militare. – Жити – це боротися.

Substantivum. Declinatio prima

- ❖ Ad Kalendas Graecas. – До грецьких календ (*тобто ніколи*).
- ❖ Amat victoria curam. – Перемога любить турботу.
- ❖ Amicitia vitam ornat. – Дружба прикрашає життя.
- ❖ Aquilam volare doces. – Вчиш орла літати.
- ❖ Aurora musis amica. – Аврора (богиня ранкової зорі) подруга муз.
- ❖ Charta non erubescit. – Папір не червоніє.
- ❖ Experientia est optima magistra. – Досвід – це найкращий учитель.
- ❖ Historia est magistra vitae. – Історія – наставниця життя.
- ❖ Ibi victoria, ubi concordia. – Там перемога, де згода.
- ❖ Ignorantia legis non excusat. – Незнання закону не виправдовує.
- ❖ Mala herba cito crescit. – Погана трава швидко росте.
- ❖ Nulla est doctrina sine lingua Latina. – Немає науки без латини.
- ❖ Pecunia non olet. – Гроші не пахнуть.
- ❖ Rosa de spinis floret. – Троянда цвіте з колючого куща.
- ❖ Scientia potentia est. – Знання – це сила.

Declinatio secunda

- ❖ Ab equis ad asinos. – З коней в осли.
- ❖ Ab ovo usque ad mala (*Horatius*). – Від яйця аж до яблук (*тобто від початку і до кінця*).
- ❖ Anno Domini. – Року Божого.
- ❖ Aquam in mortario tendere. – Товкти воду в ступі.
- ❖ Aut cum scuto, aut in scuto. – Або зі щитом, або на щиті.
- ❖ Barba non facit pholisophum. – Борода не робить філософом.
- ❖ Bonum initium dimidium facti est. – Добрий початок – половина справи.
- ❖ Catullum in sacco emere. – Купувати kota в мішку.
- ❖ Cribro aquam haurire. – Черпати воду решетом.
- ❖ Contra factum non est argumentum. – Проти факту немає доказу.
- ❖ De caelo in caenum. – З неба в болото.
- ❖ De lingua stulta veniunt incommoda multa. – Від нерозумного язика трапляються великі біди.
- ❖ Elephantum ex musca facere. – Робити з мухи слона.

- ❖ Habent sua fata libelli. – Книги мають свою долю.
- ❖ Inter arma tacent Musae. – Коли говорять гармати, музи мовчать.
- ❖ Margaritās ante porcos. – Перли перед свиньми.
- ❖ Non vestimentum ornat virum, sed vir vestimentum. – Не одяг прикрашає людину, а людина – одяг.
- ❖ Oleum camīno addēre. – Підливати олії до вогню.
- ❖ Otium post negotium. – Відпочинок після праці.
- ❖ Per aspēra ad astra. – Крізь терни до зірок.
- ❖ Sine ira et studio. – Без гніву і пристрасті.

Adiectiva primae-secundae declinationis. Pronomina

- ❖ Aliēna vitia in oculis habēmus, a tergo nostra sunt. – Чужі недоліки у нас перед очима, а свої позаду.
- ❖ Alter ego. – Друге я.
- ❖ Carum, quod rarum. – Любе те, що рідкісне.
- ❖ Circūlus vitiōsus. – Зачароване коло.
- ❖ Ex malis minīma eligēre oportet. – З неприємностей треба вибирати найменшу.
- ❖ Fortūna caeca est. – Доля сліпа.
- ❖ Fortūna tibi favet. – Щастя тобі сприяє.
- ❖ Homo non sibi natus, sed patriae. – Людина народжується не для себе, а для батьківщини.
- ❖ Ignavis semper feriae. – Ліниві завжди мають свято.
- ❖ Imperāre sibi maxīmum imperium est. – Володіти собою – найвища влада.
- ❖ Inter nos. – Між нами, по секрету.
- ❖ Mala herba cito crescit. – Погана трава швидко росте.
- ❖ Nec sibi, nec altēri. – Ані собі, ані іншому.
- ❖ Non multa, sed multum. – Коротко, але змістовно.
- ❖ Nosce te ipsum. – Пізнай самого себе.
- ❖ Omnia mea mecum porto. – Усе своє ношу з собою.
- ❖ Per angusta ad augusta. – Вузьким шляхом до слави.
- ❖ Piger ipse sibi obstat. – Лінивий сам собі шкодить.
- ❖ Plenus venter non studet libenter. – Повний живіт не вчиться охоче.
- ❖ Semper tiro. – Завжди новачок.
- ❖ Tibi et igni. – Тобі і вогню.
- ❖ Umbram suam timēre. – Боятися своєї тіні.
- ❖ Vacua vasa plurīmum sonat. – Порожній посуд найголосніше дзвенить.
- ❖ Vade mecum. – Простуй за мною (*назва путівників*).
- ❖ Vae soli. – Горе самотньому.

Praesens indicativi passivi

- ❖ Amāre simul et sapere ipsi Iovi non datur. – Кохати і в той же час зберігати розум не дано навіть Юпітеру.
- ❖ Cetēra desiderantur. – Усе інше – бажане.
- ❖ Cito turgens spuma dilabītur. – Шалений гнів швидко минає.
- ❖ Clavus clavo pellītur. – Клин клином вибивають.
- ❖ Contraria contrariis curantur. – Протилежне лікується протилежним.
- ❖ Crudelis lacrimis pascītur, non frangītur. – Жорстока людина сльозами тішиться, а не зворушується.
- ❖ De lana caprina rixāri. – Про козину вовну сперечатися.
- ❖ Diabōlus non est tam ater, ac pingītur. – Не такий страшний чорт, як його малюють.
- ❖ Fabūlis non explētur venter. – Шлунок байками не наповниш.
- ❖ Iniqua nunquam imperia retinentur diu. – Несправедлива влада недовговічна.
- ❖ Lapis musco tegītur, qui non vertītur. – Камінь мохом обростає, якщо його ніхто не перевертає.

- ❖ *Nemo debet bis punīri pro uno delicto.* – Ніхто не мусить бути караним двічі за ту саму провину.
- ❖ *Nolite iudicāre et non iudicamīni.* – Не осуджуйте, і вас не будуть осуджувати.
- ❖ *Paulatim summa petuntur.* – Не відразу досягнеш вершини.
- ❖ *Philosophia medētur animus.* – Дух виліковується філософією.
- ❖ *Si vis amāri – ama.* – Коли хочеш, щоб тебе любили – люби.
- ❖ *Tertium non datur.* – Третього не дано.

Imperfectum indicativi activi et passivi. Futurum primum indicativi activi et passivi

- ❖ *Aetas non semper durābit: condite nidos!* – Літо не завжди триватиме: вийте гнізда!
- ❖ *Aut inveniam viam, aut faciam.* – Або знайду дорогу, або прокладу.
- ❖ *Bis repetīta placēbunt.* – Двічі повторене сподобається.
- ❖ *Canis a corio numquam absterrebītur.* – Собаку ніколи не проженеш від жирної скоринки.
- ❖ *Cantābit vacuus coram latrōne viator.* – Убогий мандрівник співатиме перед розбійником.
- ❖ *Consilio melius vinctes, quam iracundia.* – Швидше переможеш розсудливістю, ніж гнівом.
- ❖ *Cum fortūna perit, nullus amīcus erit.* – Коли щастя пропадає, то й друг зникає.
- ❖ *Destruam et aedificābo.* – Зруйную і зведу заново.
- ❖ *Dum ferrum candet, tundīto.* – Куй залізо, поки гаряче.
- ❖ *Male parta, male dilabuntur.* – Ганебно придбане – ганебно й пропаде.
- ❖ *Non semper erit aestas.* – Не завжди буде літо.
- ❖ *Non semper erunt Saturnalia.* – Не завжди будуть Сатурналії.
- ❖ *Pulsāte et aperiētur vobis.* – Стукайте, і вам відчинять.
- ❖ *Quidquid praecipies, esto brevis.* – Коли навчаєш, будь стислим.
- ❖ *Unum castigābis, centum emendābis.* – Одного покараєш – сотню виправиш.
- ❖ *Vitia erunt, donec homīnes.* – Вади будуть, доки будуть люди.

Declinatio tertia

- ❖ *Caecus non iudicat de colōre.* – Сліпий не судить про колір.
- ❖ *Dura lex, sed lex.* – Суворий закон, але закон.
- ❖ *Ferro ignique.* – Мечем і вогнем.
- ❖ *Finis corōnat opus.* – Кінець – справі вінець.
- ❖ *Gladius ferit corpus, animos oratio.* – Меч вражає тіло, а слово – душу.
- ❖ *Gutta veritātis in mari verbōrum.* – Крапля істини у морі слів.
- ❖ *Homo locum ornat, non homīnem locus.* – Людина прикрашає місце, а не місце людину.
- ❖ *In mari aquam quaerit.* – У морі шукає воду.
- ❖ *In vestimentis non est sapientia mentis.* – Для людини важлива не одягу краса, а мудра голова.
- ❖ *In vino veritas, in aqua sanitas.* – У вині істина, у воді здоров'я.
- ❖ *Lupus pilum mutat, non mentem.* – Вовк змінює шкуру, але не вдачу.
- ❖ *Mens sana in corpore sano.* – У здоровому тілі здоровий дух.
- ❖ *Non rex est lex, sed lex est rex.* – Не цар є законом, а закон є царем.
- ❖ *Novus rex, nova lex.* – Новий цар, новий закон.
- ❖ *O tempora, o mores!* – О часи, о звичаї!
- ❖ *Pacem cum hominibus, bellum cum vitiis habe.* – Живи у мирі з людьми, веди війну з їх вадами.
- ❖ *Panem et circenses!* – Хліба і видовищ!
- ❖ *Per crucem ad lucem.* – Через страждання до світла.
- ❖ *Piscis primum a capite foetet.* – Риба смердить спочатку від голови.
- ❖ *Philosophia est mater omnium artium.* – Філософія – це мати усіх наук.
- ❖ *Quod licet Iovi, non licet bovi.* – Що личить Юпітеру, не личить волу.
- ❖ *Quot capita, tot sententiae.* – Скільки голів, стільки думок.

- ❖ Repetitio est mater studiōrum. – Повторення є матір'ю навчання.
- ❖ Sine labōre non erit panem in ore. – Без праці не буде хліба у роті.
- ❖ Tempōra mutantur et nos mutāmur in illis. – Часи змінюються, і ми змінюємося разом з ними.
- ❖ Testis unus – testis nullus. – Один свідок – не свідок.
- ❖ Tibi et igni. – Тобі і вогню (прочитай і спали).
- ❖ Ut panis ventrem, sic pascit lectio mentem. – Як хліб живить шлунок, так читання – розум.
- ❖ Vox popūli – vox veritātis. – Голос народу – голос правди.

Adiectiva tertiae declinationis.

Participium praesentis activi

- ❖ Aliud stans, aliud sedens. – Коли стоїть (він говорить) одне, коли сидить – інше (*сім п'ятницю на тиждень*).
- ❖ Amantium irae amōris renovatio. – Сварки закоханих – відновлення кохання.
- ❖ Ars longa, vita brevis. – Життя коротке, мистецтво вічне.
- ❖ Crescente pericūlo crescent vires. – Коли зростає небезпека, зростають сили.
- ❖ Deus facientem adiuvat. – Бог допомагає працьовитому.
- ❖ Esurienti panis cibarius siligineus videtur. – Голодному чорний хліб видається білим.
- ❖ Fortes fortūna adiuvat. – Хоробрим доля сприяє.
- ❖ Homo sapiens, nisi patiens. – Той мудрець, у кого терпець.
- ❖ Ignis aurum probat, miseria fortes viros. – Вогонь випробовує золото, а нещастя – хоробрих мужів.
- ❖ Luna latrantem canem non curat. – Місяць не зважає на гавкання собаки.
- ❖ Omne initium difficīle est. – Всякий початок важкий.
- ❖ Praesens absens. – Присутній – відсутній (неуважний).
- ❖ Princīpes mortāles, res publīca aeterna. – Правителі – смертні, держава
- ❖ Qualis rex, talis grex. – Який чередник, така й череда.
- ❖ Qualis vita et mors ita. – Яке життя, така й смерть.
- ❖ Sero venientibus – ossa. – Хто пізно приходиться, тому кістки (залишаються).
- ❖ Stans pede in uno. – Стоячи на одній нозі (наспіх).
- ❖ Timeo Danaos et dona ferentes. – Боюся данайців, навіть якщо вони приносять дарунки.
- ❖ Volens-nolens. – Волею-неволею.
- ❖ Vox clamantis in deserto. – Голос волаючого в пустелі.

Declinatio quarta. Declinatio quinta

- ❖ Albo lapillo diem notāre. – Відзначати день білим камінцем.
- ❖ Amīcus certus cognoscitur amōre, more, ore, re. – Справжній друг пізнається любов'ю, характером, словом, ділом.
- ❖ Amīcus certus in re incerta cernitur. – Вірний друг пізнається в біді.
- ❖ Bonos mores corrumpunt congressus mali. – Погані зв'язки псуєть добрі звичаї.
- ❖ Bonus animus in mala re dimidium est mali. – Добрий настрій у біді наполовину зменшує біду.
- ❖ Consumitur anūlus usu. – І перстень зношується від користування.
- ❖ Contra spem spero. – Без надії сподіваюсь.
- ❖ Dies diem docet. – День учить день.
- ❖ Diligentia in omnibus rebus valet. – Старанність потрібна в усіх справах.
- ❖ E fructu arbor cognoscitur. – Дерево пізнається за плодом.
- ❖ Est modus in rebus, sunt certae denique fines. – Є міра в речах і всьому є свої межі.
- ❖ Excitare fluctus in simpulo. – Робити бурю в ополоннику.
- ❖ Gustus legibus non subiacet. – Смак не підкоряється законам.
- ❖ In medias res. – У середину справи (у саму суть).
- ❖ Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt. – Корені наук гіркі, плоди – солодкі.
- ❖ Manus manum lavat. – Рука руку мие.

- ❖ Mare verbōrum, gutta rerum. – Море слів, крапля справ.
- ❖ Status quo. – Існуючий стан.

Gradus comparationis adiectivorum

- ❖ A posteriori. – На підставі досвіду.
- ❖ A priori. – Заздалегіть.
- ❖ Ad feliciōra tempōra! – До кращих часів!
- ❖ Aliēna vitia melius vident homīnes, quam sua. – Чужі недоліки люди краще бачать ніж свої.
- ❖ Bona fama divitiis est potior. – Добра слава краща, ніжбагатство.
- ❖ Bona opinio homīnum tutior pecunia est. – Добра думка людей надійніша за гроші.
- ❖ Bona valetūdo melior est quam maxīmae divitiae. – Добре здоров'я краще, ніж найбільше багатство.
- ❖ Consultor homīni tempus utilissīmus. – Час – найкорисніший порадник для людини.
- ❖ Da locum melioribus. – Дай місце кращим (за себе).
- ❖ Ex malis minīma eligēre oportet. – Із лих слід обирати найменше.
- ❖ Honōres mutant mores, sed raro in meliōres. – Почесті міняють звичаї, але рідко – на кращі.
- ❖ Imperāre sibi – maxīmum imperium est. – Наказувати собі – найвища влада.
- ❖ Maxīmum ius in veritāte est. – Найбільше право у правді.
- ❖ Melius est nomen bonum, quam magnaе divitiae. – Краще чесне ім'я, ніж велике багатство.
- ❖ Non faciunt equum meliōrem aurei freni. – Золоті вуздечки не роблять коня кращим.
- ❖ Oculi avidiōres sunt quam venter. – Очі жадібніші, ніж шлунок.
- ❖ Patriae fumus igni aliēno luculentior. – Дим батьківщини ясніший від чужого вогню.

Adverbium

- ❖ Amīcus Plato, sed magis amīca veritas. – Друг (мені) Платон, але істина дорожча.
- ❖ Audi multa, loquere pauca. – Слухай багато, говори мало.
- ❖ Certa viriliter, sustine patienter. – Корись мужньо, знось терпляче.
- ❖ Citius, altius, fortius! – Швидше, вище, сильніше!
- ❖ Consilio vinces melius, quam iracundia. – Швидше переможеш розсудливістю, ніж гнівом.
- ❖ Cras, cras et semper cras et sic dilabitur aetas. – Завтра, завтра і завжди завтра, і так проходить вік (життя).
- ❖ De mortuis aut bene, aut nihil. – Про мертвих або добре, або нічого.
- ❖ Facile dictu, difficile factu. – Легко сказати, важко зробити.
- ❖ Malum cito accedit, tarde discedit. – Лихо швидко приходить, повільно відходить.
- ❖ Potius sero, quam nunquam. – Краще пізно, ніж ніколи.
- ❖ Qui nimis propere, minus prospere. – Хто занадто спішить, тому менше щастить.
- ❖ Sapienti sat. – Розумному досить.
- ❖ Ubi peccat aetas maior, male discit minor. – Де грішить старший вік, там погано вчиться молодий вік.

Perfectum indicativi activi

- ❖ Acu rem tetigisti. – Ти торкнувся речі голкою.
- ❖ Antīqua fuērunt olim nova. – Старе було колись новим.
- ❖ Cedit viribus aequum. – Правда поступається перед силою.
- ❖ Dimidium facti est coepisse. – Початок – половина зробленого.
- ❖ Dixi et animam meam levāvi. – Я сказав і полегшив свою душу.
- ❖ Dulcia non movit, qui non gustāvit amāra. – Той не пізнав солодкого, хто не спробував гіркого.
- ❖ Feci, quod potui. – Я зробив, що міг.
- ❖ Fuīmus Troes, fuit Pium et ingens gloria Teucrōrum. – Були ми троянцями, була Троя і велика слава троянців.

- ❖ Gallīna scripsit. – Курка написала.
- ❖ Iam fama nimium fecit. – Уже чутка додала зайве.
- ❖ Levis est fortūna; cito reposcit, quae dedit. – Непостійною є доля;
- ❖ швидко забирає те, що дає.
- ❖ Novacula in cortem incidit. – Бритва натрапила на брусок.
- ❖ Qui fuit rana, nunc est rex. – Хто був жабою, тепер є царем.

Plusquamperfectum indicativi activi

Futurum secundum indicativi activi

- ❖ Cum bonis bonus eris, cum malis pervertēris. – З добрими людьми будеш добрим, з поганими – зіпсуєшся.
- ❖ Cum fuēris Romae, Romāno vivito more. – Коли будеш у Римі, живи за римським звичаєм.
- ❖ Doctior magis eris, si quod nescis, quaeris. – Ти будеш набагато розумніший, якщо запитаєш про те, чого не знаєш.
- ❖ Hoc tibi prodērit olim. – Це колись стане тобі в пригоді.
- ❖ Medicus curaverat, natura sanavit. – Лікар вилікував, природа оздоровила.
- ❖ Quae fuērant vitia, mores sunt. – Що раніше було помилками, то тепер є звичаями.
- ❖ Si quaesiveris, invenies. – Якщо пошукаєш, знайдеш.
- ❖ Tempora si fuerint nubila, solus eris (*Ovidius*). – Якщо будуть похмурі часи, ти будеш самотній.
- ❖ Ut sementem feceris, ita metes. – Як посієш, так і будеш жати.

Perfectum indicativi passivi

Plusquamperfectum indicativi passivi

Futurum secundum indicativi passivi

- ❖ Acta est fabula. – Вистава закінчена.
- ❖ Acti labores iucundi. – Звершена праця – приємна.
- ❖ Alea iacta est (*Caes.*). – Жереб кинуто.
- ❖ Amicum proba, probatum ama. – Друга випробуй, випробуваного – люби.
- ❖ Equi donati dentes non inspiciuntur. – Дарованому коневі не дивляться в зуби.
- ❖ Etiam sanato vulnere cicatrix manet. – Навіть загоєні рани залишають шрами.
- ❖ Fele comprehensa saltant mures in mensa. – Коли kota піймають, миші на столі гасають.
- ❖ Id quod actum est. – Те, що зроблено.
- ❖ Id quod dictum est. – Те, що сказано.
- ❖ Lex videt iratum, iratus legem non videt. – Закон бачить розгніваного, розгніваний не бачить закону.
- ❖ Littera scripta manet. – Написана літера залишається.
- ❖ Lupus sub ovīs pelle celatus. – Вовк під овечою шкірою захований.
- ❖ Missa vox nescit reverti. – Вимовлене слово не знає повернення.
- ❖ Munera sumpta ligant. – Прийняті подарунки зобов'язують.

Pronomina demonstrativa. Pronomina relativa.

Pronomina negativa. Pronomina interrogativa

- ❖ Amoris vulnus sanat idem, qui facit. – Любовні рани заліковує той, хто їх робить.
- ❖ Aut Caesar, aut nihil. – Або Цезар, або ніщо.
- ❖ Cave illum semper, qui tibi imposuit semel. – Завжди остерігайся того, хто обманув тебе хоча б один раз.
- ❖ Cui bono? Cui prodest (*Cicero*). – У чийх інтересах? Кому вигідно? Кому на користь?
- ❖ Cuius regio, eius lingua. – Чия країна, того й мова.
- ❖ De grege illo est. – З того самого тіста.
- ❖ De se ipso modifice, de aliis honorifice. – Про себе самого скромно, а про інших з

повагою.

- ❖ *Discipūlus piger sibi ipsi nocet non magistro.* – Лінивий учень шкодить сам собі, а не вчителю.
- ❖ *Eiusdem farinae.* – З того самого борошна.
- ❖ *Eo ipso.* – Тим самим.
- ❖ *Ex nihīlo nihil* (Lucretius). – З нічого – ніщо.
- ❖ *Felicītas humāna numquam in eodem statu permanet.* – Людське щастя ніколи не буває постійним.
- ❖ *Homo sum, humani nihil a me aliēnum puto.* – Я – людина, і ніщо людське мені не чуже.
- ❖ *In idem flumen bis non discendīmus.* – Ми не входимо двічі в одну і ту саму річку.
- ❖ *In nobis ipsis est fons fortūnae.* – У нас самих джерело щастя.
- ❖ *In omnībus aliquid, in toto nihil.* – Усього потроху, а в цілому – нічого.
- ❖ *In vili veste nemo tractat honeste.* – У жебрацькому одязі ніхто не виглядає благородно.
- ❖ *Invia virtūti nulla est via.* – Для мужності жодна дорога не є непрохідною.
- ❖ *Is plurimum habet, qui nimium cupit.* – Той найбільше має, хто мало жадає.
- ❖ *Malum nullum est sine alīquo bono.* – Немає лиха без якогось добра.
- ❖ *Nemīnem fidit, qui malitia vivit.* – Нікому не довіряє той, хто живе нечесно.
- ❖ *Nemīnem metuit innocens.* – Невинний нікого не боїться.
- ❖ *Nihil est difficīle volenti.* – Для бажаного нема жодних труднощів.
- ❖ *Non is beātus est, cuius divitiae magnae sunt, sed is, qui sua sorte contentus est.* – Не той щасливий, хто має великі багатства, а той, хто задоволений своєю долею.
- ❖ *Non omne, quod nitet, aurum est.* – не все те золото, що блищить.
- ❖ *Nosce te ipsum.* – Пізнай самого себе.
- ❖ *Nullus locus tibi dulcior esse debet patriā tuā* (Cicero). – Жодне місце (на землі) не повинно бути тобі милішим за твою Батьківщину.
- ❖ *Nusquam est, qui ubique est.* – Ніде не буває той, хто буває всюди.
- ❖ *Piger ipse sibi obstat.* – Лінивий сам собі шкодить.
- ❖ *Quaelibet vulpes caudam suam laudat.* – Кожна лисиця свій хвіст хвалить.
- ❖ *Qui fodit altēri foveam, incidit in eam.* – Хто іншому яму копає, сам до неї попадає.
- ❖ *Qui fuit hic asīnus, non ubi fiet equus.* – Хто тут був ослом, не стане там конем.
- ❖ *Qui nimis propere, minus prospere.* – Хто занадто спішить, тому менше щастить.
- ❖ *Qui scribit, bis legit.* – Хто пише, той двічі читає.
- ❖ *Quo quisque est doctior, eo est modestior.* – Хто мудріший, той скромніший.
- ❖ *Quod non licet, acrius urit.* – Що не дозволено, притягає сильніше.

Numeralia

- ❖ *Amōrem canat aetas prima.* – Хай про кохання співає юність
- ❖ *Audiatur et altēra pars.* – Нехай буде вислухана й інша сторона.
- ❖ *Conscientia est mille testes.* – Совість – тисяча свідків.
- ❖ *Duabus sellis sedere.* – Сидіти на двох стільцях.
- ❖ *Duo cum faciunt idem, non est idem.* – Коли двоє роблять те саме, це вже не те саме.
- ❖ *Duobus certantibus tertius gaudet.* – Коли двоє б'ються, третій радіє.
- ❖ *Duos qui lepores sequitur, neutrum capit.* – Хто ганяється за двома зайцями, жодного не спіймає.
- ❖ *Falsus in uno, falsus in omnibus.* – Фальшивий в одному – фальшивий в усьому.
- ❖ *Homo trium litterarum.* – Людина трьох літер (обмежена людина).
- ❖ *Nemo duobus servire potest.* – Ніхто не може служити двом.
- ❖ *Nemo simul dominis par est servire duobus.* – Ніхто не служить водночас однаково двом хазяїнам.
- ❖ *Post tres saepe dies vilescit piscis et hospes.* – Після трьох днів часто набридають риба і гість.
- ❖ *Primus inter pares.* – Перший серед рівних.
- ❖ *Tertium non datur.* – Третього не дано.
- ❖ *Testis unus, testis nullus.* – Один свідок – не свідок.

- ❖ Tres faciunt collegium. – Троє становлять товариство.
- ❖ Tribus verbis. – У трьох словах (коротко).
- ❖ Una hirundo non facit ver. – Одна ластівка не робить весни.
- ❖ Unum castigābis, centum emendābis. – Одного покараєш – сотню виправиш.
- ❖ Unum malo datum, quam promissum geminātum. – Волю, щоб мені раз дали, ніж двічі обіцяли.
- ❖ Unus pro omnībus et omnes pro uno. – Один за всіх і всі за одного.
- ❖ Unus vir – nullus vir. – Один муж – ще не муж.
- ❖ Vox unius – vox nullius. – Один голос – не голос.

Лексичний мінімум

Дієслова

ago, egi, actum, ̄ere – робити, діяти, вести судовий процес

amo, āvi, ātum, āre – любити

appello, āvi, ātum, āre – називати, оголошувати

capio, cepi, captum, ̄ere – брати, захоплювати

cogito, āvi, ātum, āre – мислити

colo, colui, cultum, ̄ere – обробляти, вшановувати

credo, credīdi, credītum, ̄ere – вірити

debeo, debui, debītum, ̄ere – бути повинним

defendo, defendi, defensum, ̄ere – захищати

dico, dixi, dictum, ̄ere – говорити

disco, didīci, - , ̄ere – вчитися, пізнавати

divido, visi, visum, ̄ere – розділяти

doceo, docui, doctum, ̄ere – навчати

erro, āvi, ātum, āre – помилятися

facio, feci, factum, ̄ere – робити, діяти

fraudo, āvi, ātum, āre – обманювати

habeo, habui, habītum, ̄ere – мати

ignoro, āvi, ātum, āre – не знати

laboro, āvi, ātum, āre – працювати

laudo, āvi, ātum, āre – хвалити

lego, legi, lectum, ̄ere – збирати, читати

ministro, āvi, ātum, āre – служити

mitto, misi, missum, ̄ere – посилати

monstro, āvi, ātum, āre – показувати

nescio, īvi, ītum, īre – не знати, не вміти

nomīno, āvi, ātum, āre – називати

noto, āvi, ātum, āre – зазначати

respondeo, respondi, responsum, ̄ere – відповідати

scribo, scripsi, scriptum, ̄ere – писати

sentio, sensi, sensum, īre – відчувати, розуміти

sum, fui, -, esse – бути, існувати, знаходитися

valeo, valui, -, ̄ere – бути сильним, бути здоровим

venio, veni, ventum, īre – приходити, прибувати

video, vidi, visum, ̄ere – дивитися

vinco, vici, victum, ̄ere – перемагати

vivo, vixi, victum, ̄ere – жити

Іменники Перша відміна

amicitia, ae, f – дружба
aqua, ae, f – вода
audacia, ae, f – сміливість, відвага
causa, ae, f – причина, судова справа
charta, ae, f – папір, лист, документ
concordia, ae, f – згода, гармонія, одностайність
dea, ae, f – богиня
disciplina, ae, f – наука, вчення
herba, ae, f – трава
fabula, ae, f – байка, легенда
familia, ae, f – сім'я, родина
historia, ae, f – історія
ignorantia, ae, f – незнання
iniuria, ae, f – несправедливість
magistra, ae, f – вчителька
memoria, ae, f – пам'ять
nauta, ae, m – моряк
patria, ae, f – батьківщина
persona, ae, f – особа
planta, ae, f – рослина
Roma, ae, f – Рим
scientia, ae, f – знання
sententia, ae, f – думка, вислів, рішення
tabula, ae, f – дошка, таблиця
terra, ae, f – земля, країна
victoria, ae, f – перемога
vita, ae, f – життя

Друга відміна

ager, i, m – поле, земля
amicus, i, m – друг, товариш
annus, i, m – рік
barbarus, i, m – варвар
caelum, i, n – небо
consilium, ii, n – нарада, згода, рішення
deus, i, m – бог
dominus, i, m – господар
faber, bri, m – майстер, ремісник
factum, i, n – вчинок
fatum, i, n – доля
forum, i, n – площа, ринок
fundamentum, i, n – основа
globus, i, m – куля
liber, bri, m – книга
liberi, orum, m – діти
magister, tri, m – вчитель
minister, tri, m – служитель, урядовець

monumentum, i, n – пам'ятник
mundus, i, m – світ, всесвіт
nummus, i, m – монета
officium, ii, n – обов'язок
oppidum, i, n – місто
peregrinus, i, m – мандрівник, чужинець
populus, i, m – народ
regnum, i, n – царство, держава
saeculum, i, n – століття
servus, i, m – раб
signum, i, n – знак, сигнал, печатка
templum, i, n – храм
verbum, i, n – слово
verum, i, n – правда
vulgus, i, m – натовп, юрба

Третя відміна

animal, animalis, n – тварина
ars, artis, f – мистецтво, наука, ремесло
arx, arcis, f – фортеця
auctoritas, ātis, f – сила, судження, авторитетна думка
caput, itis, n – голова, столиця
caritas, ātis, f – прихильність, любов, милосердя
civis, is, m – громадянин
civitas, ātis, f – суспільство, держава
confessio, ōnis, f – визнання
consul, ūlis, m – консул
corpus, ōris, n – тіло, предмет
dignitas, ātis, f – гідність, суспільне становище, стан, статус
divisio, ōnis, f – розподіл, розділ
exceptio, ōnis, f – виняток, заперечення
flos, floris, m – квітка
foedus, ēris, n – угода, договір
frater, tris, m – брат
gens, gentis, f – рід, плем'я, громада
homo, īnis, m – людина
honor, ōris, m – честь, почесність, пошана
hostis, is, m – ворог
imago, īnis, f – образ, зображення
imperator, ōris, m – воєначальник, головнокомандувач, полководець
insigne, is, n – знак, сигнал, ознака
ius, iuris, n – право
libertas, ātis, f – воля, незалежність
lis, litis, f – суперечка, позов
maiestas, ātis, f – велич
mare, maris, n – море
mater, tris, f – мати
mens, mentis, f – думка, розум, дух
miles, itis, m – воїн
mors, mortis, f – смерть
natio, ōnis, f – нація, народ
nomen, īnis, n – ім'я, особистість, назва
occasio, ōnis, f – випадок, удача

pars, partis, f – частина, сторона
pater, tris, m – батько
pontifex, ĩcis, m – верховний жрець
regio, ōnis, f – область
rex, regis, m – цар
servĭtus, ūtis, f – рабство
soror, oris, f – сестра
tempus, ōris, n – час, обставина
tribūnal, ālis, n – трибунал
urbs, urbis, f – місто
verĭtas, ātis, f – істина, правдивість
vetustas, ātis, f – старість, давнина
victor, ōris, m – переможець
virtus, ūtis, f – сила, доблесть, мужність

Четверта відміна. П'ята відміна

adventus, us, m – прихід, прибуття
casus, us, m – падіння, помилка, випадок, привід
consensus, us, m – згода, однастайність
contractus, us, m – угода, договір
cultus, us, m – культура, спосіб життя
effectus, us, m – виконання, дія, наслідок, результат
exercĭtus, us, m – вправа, військо
exĭtus, us, m – вихід, мета, загибель
fructus, us, m – плід
genu, us, n – коліно, покоління
gradus, us, m – крок, ступінь
habĭtus, us, m – зовнішність, вигляд, подоба
impĕtus, us, m – натиск, напад
introĭtus, us, m – доступ, вхід
iussus, us, m – наказ
lapsus, us, m – помилка
manus, us, f – рука
metus, us, m – страх, небезпека
passus, us, m – крок
progressus, us, m – рух уперед, розвиток, успіх
redĭtus, us, m – повернення
ritus, us, m – обряд, звичай
senatus, us, m – сенат
sensus, us, m – відчуття
spirĭtus, us, m – душа, віяння, натхнення
tribus, us, f – триба
usus, us, m – користування, досвід, практика
victus, us, m – засіб існування

Прикметник

Прикметники першої групи

aeternus, a, um – вічний
aliĕnus, a, um – чужий
altus, a, um – високий
antĭquus, a, um – стародавній

augustus, a, um – піднесений, величний
avārus, a, um – жадібний
beātus, a, um – блаженний, щасливий
benedictus, a, um – благословенний
bonus, a, um – добрий
cetērus, a, um – інший
citus, a, um – швидкий
clarus, a, um – славний, славетний, ясний
divīnus, a, um – божественний
domesticus, a, um – домашній, внутрішній
futūrus, a, um – майбутній
generōsus, a, um – шляхетний
germānus, a, um – рідний
Graecus, a, um – грецький
honestus, a, um – чесний
horridus, a, um – страшний
humānus, a, um – людський
incognītus, a, um – невідомий
integer, gra, grum – недоторканий, непорушний
Latīnus, a, um – латинський
liber, bera, berum – вільний
longus, a, um – довгий
magnificus, a, um – величний
magnus, a, um – великий
multus, a, um – численний
parvus, a, um – малий
pretiōsus, a, um – цінний
rarus, a, um – рідкісний
regius, a, um – царський
Romānus, a, um – римський
sacer, cra, crum – посвячений
summus, a, um – верховний
urbānus, a, um – міський
varius, a, um – різний

Прикметники другої групи

acer, acris, acre – гострий, запеклий, діяльний
brevis, e – короткий
caelestis, e – небесний, божественний
celer, ěris, ěre – швидкий
civīlis, e – громадянський, державний, політичний
constans, āntis – постійний, стійкий
crudēlis, e – жорсткий
difficīlis, e – важкий, суворий
dispar, āris – нерівний, різний
duplex, ĩcis – подвійний
elegans, antis – витончений
facīlis, e – легкий, нескладний

felix, īcis – щасливий
fidēlis, e – вірний, відданий
fortis, e – хоробрий, сильний, мужній
gentīlis, e – родовий, вітчизняний
grandis, e – величезний
hostīlis, e – чужоземний, ворожий
humīlis, e – низький, малий, протонародний
illustris, e – славний, знаменитий, видатний
immortālis, e – безсмертний, вічний
imprudens, entis – нерозумний, необережний
legālis, e – законний, правовий
letālis, e – смертельний
levis, e – легкий
mortālis, e – смертний
naturālis, e – природний
nobīlis, e – знатний, благородний
officiālis, e – службовий, посадовий
par, paris – рівний, однаковий
sapiens, entis – розумний
simīlis, e – подібний
tristis, e – сумний, скорботний
utīlis, e – корисний, здатний, дійсний
vulgāris, e – протонародний, звичайний, загальноновживаний